

А. В. Бучин

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету "Львівська політехніка",
аспірант кафедри конституційного та міжнародного права

ІСТОРИОГРАФІЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ ВОЛОДИМИРА СТАРОСОЛЬСЬКОГО: ПРИЖИТТЄВИЙ ПЕРІОД

© Бучин А. В., 2016

Проаналізовано прижиттєвий період у розвитку історіографії державно-правової концепції Володимира Старосольського. Простежуються основні напрямки досліджень сучасників вченого та обґрунтовується їх внесок у розроблення і наукове висвітлення проблеми.

Ключові слова: Володимир Старосольський, наукова спадщина, історіографія проблеми, прижиттєвий період, критичні матеріали.

А. В. Бучин

ИСТОРИОГРАФИЯ ГОСУДАРСТВЕННО-ПРАВОВОЙ КОНЦЕПЦИИ ВЛАДИМИРА СТАРОСОЛЬСКОГО: ПРИЖИЗНЕННЫЙ ПЕРИОД

Проанализирован прижизненный период в развитии историографии государственной правовой концепции Владимира Старосольского. Прослеживаются основные направления исследования современников ученого и обосновывается их вклад в разработку и научное освещение проблемы.

Ключевые слова: Владимир Старосольский, научное наследие, историография проблемы, прижизненный период, критические материалы.

A. V. Buchyn

HISTORIOGRAPHY OF VOLODYMYR STAROSOLSKYI'S STATE LEGAL CONCEPTON: LIFETIME PERIOD

The article covers the lifetime period in historiography of Volodymyr Starosolskyi's state legal conception. An author tracks main trends of scientific studies of researcher's contemporaries and proves their contribution to the elaboration of problem.

Key words: Volodymyr Starosolskyi, scientific heritage, historiography of problem, lifetime period, critical materials.

Постановка проблеми. Існуючий стан теоретичного осмислення державно-правових аспектів наукової спадщини Володимира Старосольського – видатного представника одного з найскладніших та недостатньо вивчених періодів в історії правової науки в Україні, значною мірою зумовлений історичними умовами суспільного розвитку та науковими інтересами, що переважали на тому чи іншому етапі становлення української політико-правової думки. В цьому контексті особливий інтерес представляють наукові розвідки сучасників вченого, хронологічні межі

проведення яких (кінець XIX – перша половина XX ст.) забезпечують тісний зв'язок їх результатів із історичною епохою, в складних суспільно-політичних та культурних реаліях якої жив та творив Володимир Старосольський, та панівними в ній науковими традиціями і пріоритетами.

Зазначена особливість визначає унікальну пізнавальну цінність матеріалів цієї групи, знайомство з якими допоможе збагнути та пояснити своєрідність наукового підходу до розкриття сутності й тлумачення концептуальних положень вчення Володимира Старосольського про право та державу на початковому етапі наукового розроблення проблеми й оцінити його роль в історії висвітлення наукового доробку правознавця.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як наслідок відсутності в сучасній правовій літературі комплексного підходу до вивчення наукової спадщини Володимира Старосольського у галузі юриспруденції, дослідники якої обмежуються переважно аналізом окремих його праць (наукові розвідки П. Стецюка, Т. Андрусяка, С. Максимовича), не з'ясованими залишаються багато важливих для цілісного розуміння і тлумачення державно-правової концепції вченого моментів. Власне одним з таких і є питання стану наукового опрацювання проблеми та виявлення особливостей оцінки правових ідей і висновків дослідника на різних етапах розвитку юридичної думки в Україні.

Що стосується наукових студій представників інших галузей соціогуманітарного знання, присвячених дослідженню постаті Володимира Старосольського, його суспільно-політичної й професійної діяльності, аналізу різних аспектів наукової творчості (праці Т. Огородника, Ю. Древницького, В. Потульницького, І. Кресіної, О. Панок, В. Згурської та інших), то в них це питання розроблялося виключно в контексті висвітлюваної їх авторами проблематики.

Формулювання цілі статі. Метою статті є вивчення прижиттєвого періоду у розвитку історіографії державно-правової концепції Володимира Старосольського, визначення основних напрямків досліджень сучасників вченого та їх внеску у розроблення і наукове висвітлення проблеми.

Виклад основного матеріалу. Джерелом пізнання особливостей тлумачення ключових аспектів державно-правової концепції Володимира Старосольського на етапі її творення та першої апробації результатів є опубліковані за життя або невдовзі після його смерті матеріали, над створенням яких працювали видатні сучасники дослідника – вітчизняні та зарубіжні науковці, адвокати, громадські й державні діячі кінця XIX – початку XX ст., які переважно були друзями й колегами вченого та у своїй творчій діяльності часто зверталися до його наукових надбань. В цьому контексті інтерес представляють не тільки дослідження творчої спадщини правознавця, що містять безпосередній аналіз його наукових ідей з актуальних питань формування і розвитку держави та права, а також теоретичні напрацювання з вивчення основних напрямків і результатів його громадсько-політичної, адвокатської та науково-педагогічної діяльності, що тією чи іншою мірою висвітлюють особливості становлення наукового світогляду ученого, побічно характеризують його внесок у розвиток науки та юридичної освіти в Україні і за кордоном.

Серед теоретичних розробок, присвячених сучасниками Володимира Старосольського вивченню творчого доробку та особистості дослідника, визначальними для пізнання й оцінки змісту його правових поглядів та ідей, на нашу думку, є критичні матеріали, автори яких на основі аналізу окремих праць та наукових доповідей вченого сформулювали власне бачення їх теоретичної та практичної цінності, визначили актуальність й повноту дослідження порушених в них проблем та правильність зроблених висновків.

Важливо підкреслити, що першу, і доволі успішну, спробу дати узагальнену оцінку основних наукових здобутків Володимира Старосольського містить опублікована в 1934 році його спільна із Станіславом Дністрянським стаття “Українці – професори права”. І хоча стаття не присвячена виключно особі Володимира Старосольського, у ній знаходимо немало цінної інформації, що засвідчує його вагомий внесок у розроблення актуальних проблем держави та права. Особливо

влучно автор рядків про Володимира Старосольського – Станіслав Дністрянський – висловився з приводу світоглядно-методологічних основ його правових досліджень: “Розуміючи важливість методологічних проблемів, він шукав їх розв’язки у наукових напрямках модерної доби, в школі неокантіїців та нормативістів і в змаганні до соціологічного розуміння права та держави з метою знайти свій власний шлях” [1, с. 138].

У згаданій статті Станіслав Дністрянський, характеризуючи багатоаспектний характер наукової творчості свого колеги, звернув увагу на його зацікавлення проблемою нації, якій вчений надавав особливе значення при з’ясуванні справжньої сутності новітньої держави. Втілені в окремій монографії під назвою “Теорія нації”, що вперше побачила світ у 1922 році у Відні, результати систематичного опрацювання цієї проблематики поряд із Станіславом Дністрянським відзначали й інші видатні сучасники Володимира Старосольського. Щоправда, оцінки останніх не у всіх випадках були такими однозначними.

Наприклад, автор написаної через два роки після виходу “Теорії нації” рецензії Дмитро Донцов поділяв роботу Володимира Старосольського на дві нерівні частини: першу, з твердженнями якої, на його думку, можна погодитися без суттєвих застережень, і другу, що, навпаки, викликає чимало обґрунтованих зауважень. За таким принципом побудовано і саму рецензію. В першій її частині автор дуже стисло розкриває суть волонтаристської теорії нації Володимира Старосольського, виділяючи ті її положення, які схвалює та вважає належним чином аргументованими. Натомість друга частина рецензії, що помітно переважає за обсягом, присвячена виявленню та спростуванню помилкових поглядів вченого. Перш за все критика була спрямована проти намагання автора пов’язати народження нації із становленням демократії, за якої центр політичних інтересів перенісся до народу як самосвідомої цілості. Рішуче заперечуючи таку думку, рецензент доводив, що справжнім носієм національної ідеї не може бути весь народ чи його більшість, ним завжди виступає окремий панівний клас, який і є втіленням політичної волі нації [2, с. 281].

Обґрунтовані оцінки окремих наукових напрацювань Володимира Старосольського з проблем держави та права містять опубліковані за підсумками діяльності Союзу українських адвокатів у Львові узагальнені огляди результатів наукової роботи товариства та його членів. Автор однієї із статей, що була надрукована в 1934 році в ювілейному альманасі Союзу українських адвокатів з нагоди десятиліття його існування, доктор Лев Ганкевич, характеризуючи найбільш знакові події та роль учасників у науковому житті товариства, відзначив виступ Володимира Старосольського на загальних зборах 24 квітня 1928 року з науковим викладом “Про ціну права”. Розглядаючи висунуту доповідачем тезу про ціну та боротьбу за право у безпосередньому зв’язку із суспільно-правовими реаліями життя українського народу, він слушно зауважив: “Вага питання особливо важна для українців, яким довелося жити на межах двох світів: заходу і сходу. На сході, особливо у російського народу, при першенстві моментів етичної натури над моментами пошанування права в європейському розумінні є необхідною річчю пропагувати саме ціну права. Обов’язок цей паде в першу чергу на українців як націю, що має розуміння цієї ціни права [3, с. 50].

Схвальні відгуки сучасників вченого отримала одна із його фундаментальних наукових розвідок “Держава і право (причинок до проблеми правовості держави)”, перші результати роботи над якою Володимир Старосольський представив своїм колегам на зібранні членів Союзу українських адвокатів Львівського представництва 29 вересня 1928 року, виступивши із доповіддю на тему “До проблеми правовості держави”. У своїй позитивній характеристиці виголошеного реферату доктор Роман Домбчевський звернув увагу на слушно вказані референтом практичні сторони порушеної проблеми. Так, аналізуючи наведений Володимиром Старосольським на підтвердження думки про правове почуття суспільності як джерело права приклад діяльності преси, що реферує судові справи, автор відгуку наголосив на висновку вченого про те, що “правне почуття суспільності може і серед тих відносин, в яких доводиться тепер жити нашому народові, стати у значній мірі творчим чинником права. Справа являється незвичайно важною для нації, і варта розвинути в тому напрямі, т. є в напрямі вироблення почуття правовості серед народних мас свідому акцію” [4, с. 40].

Подібним висновком завершив свою стислу оцінку названої праці Володимира Старосольського доктор Кость Левицький, для якого визнання суспільства фактичним джерелом права з логічною необхідністю веде до усвідомлення й поширення його обов'язку виявляти інтерес та впливати на розвиток правового життя. І знову ж таки наголошено на особливій актуальності утвердження цього обов'язку серед слов'янських суспільностей, “які в порівнянні з германськими, романськими та англійськими суспільностями виказують мале заінтересування проблемами права” [5, с. 26–29].

Не менший успіх мав науковий доклад Володимира Старосольського за назвою “Держава і право (причинок до проблеми правовості держави)”, зроблений під час Українського правничого з'їзду в Празі (7 жовтня 1933 р.), який став своєрідним підсумком тривалих досліджень науковцем проблеми співвідношення держави і права. В опублікованому на сторінках часопису “Життя і право” звіті про проведену наукову роботу голова з'їзду професор Станіслав Дністрянський, оцінюючи найважливіші, на його переконання, моменти виступу свого колеги, зазначав: “Автор розглядає проблеми взаємин держави й права не тільки зі становища теорії, що питає, які є ті взаємини, але перевірює знайдену відповідь мірилом практики, чи вона дає підставу для здійснення постуляту правовості держави” [6, с. 21].

Окрім критичних оглядів окремих праць дослідника, особливості наукового висвітлення та оцінювання представниками тогочасної юридичної науки результатів його наукової творчості відображають роботи, присвячені розгляду споріднених із тематикою досліджень вченого проблем, автори яких вдавалися до аналізу його наукових ідей та поглядів при викладі й обґрунтуванні концептуальних положень своїх самостійних наукових розробок. У цьому контексті важливе історіографічне значення мають праці українських правознавців Романа Ковшевича “Індуктивний метод в юриспруденції” [7, 8] та Судомира Сосенка “Основні питання сучасного соціалістично-радянського устрою. (Державно-правовий нарис)” [9], “Нація й розв'язка національної справи при конституційному федералізмі” [10].

Доктор Роман Ковшевич звертався до досліджень Володимира Старосольського з проблем методології правознавства, акцентуючи увагу на його науковій статті “Методологічна проблема в науці про державу”, яку незважаючи на її невеликий обсяг та переважно реферативний характер, вважав цінним внеском до вітчизняної правничої літератури, зокрема, завдяки висловленим в ній оригінальним поглядам автора [8, с. 152]. В обох роботах Судомира Сосенка предметом авторського контекстуального аналізу стали обґрунтовані вченим у монографії “Теорія нації” теоретичні положення щодо діалектичного зв'язку й взаємозумовленості феноменів нації і держави. В частині висвітлення та оцінювання наукової позиції Володимира Старосольського дослідження цього автора становлять творче осмислення й інтерпретацію окремих тез вченого та разом із обґрунтуванням слушності й значущості теоретичних висновків з одних питань [9, с. 11; 10, с. 9, 11] містять критику його концептуальних підходів до вирішення інших [10, с. 12, 13, 14].

Помітний інтерес, що його розробники різної юридичної проблематики у своїх дослідженнях виказували щодо вчення Володимира Старосольського, не тільки підтверджує визнання науковою спільнотою та певний авторитет його наукових досягнень серед сучасників, а й, що дуже важливо, дає змогу говорити про вплив ідей науковця на становлення української правової літератури та розвиток юридичної науки першої половини XIX століття. Це однак стосується окремих науково-теоретичних напрацювань вченого, тоді як значна і важлива частина результатів його багатогранної державно-правової творчості так і не отримала належного осмислення та висвітлення у тогочасній науковій літературі.

Окрім цього, серед досліджень того часу повністю відсутні праці, які б давали комплексне уявлення про наукову біографію вченого, основні напрями діяльності та інші питання, що мають принципове значення для розуміння процесу формування й розвитку його наукового світогляду. Доволі різнобічна несистематизована інформація, що її містять публікації, присвячені розгляду різних аспектів українського національно-визвольного руху в Галичині на зламі XIX і XX ст., стосується окремих площин громадсько-політичної діяльності Володимира Старосольського або дотичних питань характеристики суспільно-політичних і культурних реалій, в яких жив і творив дослідник та які вирішально вплинули на становлення його політичних і правових поглядів.

До цієї групи варто передусім віднести розвідки Володимира Темницького [11], Михайла Галушинського [12; 13], Володимира Гнатюка [14], Михайла Грушевського [15], В'ячеслава Лашенка [16], Мирона Кордуби [17], Лева Ганкевича [18], з яких дізнаємося про певні особливості участі Володимира Старосольського як одного з теоретиків організації та активних діячів студентського руху в Галичині, зокрема у справі заснування українського університету, а також ідейного натхненника та лідера західноукраїнської соціал-демократії у формуванні ідейно-теоретичних засад та практичній реалізації національних і соціальних прагнень українців, захисті їх законних конституційних прав. Та у працях згаданих науковців знайшли відображення лише деякі аспекти багатогранної діяльності Володимира Старосольського, його місця і ролі у східногалицькому суспільстві кінця XIX – першої половини XX ст., що зважаючи на різноманітність напрямків, в яких він розвивав свою доволі плідну участь у суспільно-політичну та культурно-освітньому житті краю, дає дуже обмежене уявлення про особливості формування його ідейних поглядів як громадського діяча і науковця, основні чинники, які вплинули на процес їх становлення та трансформації.

Проведені сучасниками Володимира Старосольського наукові студії об'єднують, таким чином, доволі різноманітні матеріали, серед яких простежується чіткий поділ за певними напрямками. Це, з одного боку, рецензії та відгуки на наукові твори та доповіді правознавця, що містять критичний аналіз та оцінку наукових ідей та поглядів автора, а також роботи, на сторінках яких знаходимо спроби творчої інтерпретації окремих аспектів його вчення, а з іншого, – праці, які безпосередньо не пов'язані із розглядом наукових здобутків Володимира Старосольського, та завдяки здійсненому в них дослідженню актуальних проблем тогочасного суспільно-політичного життя Західної України є цінним джерелом важливої для розуміння особливостей бачення науковцем багатьох явищ державно-правової дійсності інформації про передумови формування та еволюцію його наукового світогляду.

Висновки. Наведений аналіз прижиттєвого періоду у розвитку історіографії державно-правових досліджень Володимира Старосольського, представленого різнобічними теоретичними напрацюваннями сучасників вченого, які стали першим кроком на шляху до всебічного та поглибленого теоретичного осмислення й висвітлення його наукових здобутків у дослідженні проблем держави і права, виявив визнання та популярність останніх серед багатьох авторитетних науковців і діячів того часу, які однак, обмежившись в основному аналізом декількох наукових праць дослідника, а також характеристикою окремих моментів його практичної діяльності, зуміли показати лише незначну, хоч і дуже важливу частину ідейно-теоретичної спадщини талановитого правознавця.

1. Дністрянський С., Старосольський В. Українці – професори права / С. Дністрянський, В. Старосольський // Ювілейний альманах Союзу українських адвокатів. – Львів, 1934. – С. 126–145.
2. Донцов Д. Вол. Старосольський. Теорія нації. – Відень: Вид. Укр. соціол. інституту, 1922. Ст. 144, вел. 8. / Д. Донцов // Літературно-науковий Вісник. – 1925. – Т. 85. – С. 281–284.
3. Ганкевич Л. Десятиліття Союзу українських адвокатів / Л. Ганкевич // Ювілейний альманах Союзу українських адвокатів. – Львів, 1934. – С. 38 – 73
4. З діяльності СУА у Львові // Життя і право. – Львів, 1928. – Ч.2. – С. 39–41.
5. Левицький К. Бібліографія / К. Левицький // Життя і право. – Львів, 1935. – С.26–29.
6. Дністрянський С. Звіт з Українського Правничого З'їзду в Празі / С. Дністрянський // Життя і право. – 1934. – Ч.1.(28). – С. 1 – 22.
7. Ковшевич Р. Індуктивний метод в юриспруденції / Р. Ковшевич // Збірник правничої комісії. При історично-філософській секції НТШ під ред. Д-ра В. Вергановського. – Львів, 1925. – С.69-173.
8. Ковшевич Р. Індуктивний метод в юриспруденції / Р. Ковшевич // Збірник правничої комісії. При історично-філософській секції НТШ під ред. Д-ра В. Вергановського. – Львів, 1927. – С. 89–182.
9. Сосенко С. Основні питання сучасного соціалістично-радянського устрою (Державно-правовий нарис) / С. Сосенко. – Львів, 1924. – 21 с.
10. Сосенко С. Нація й розв'язка національної справи при конституційному федералізмі / С. Сосенко. – Львів, 1927. – 52 с.
11. Темницький В. Сецесія з Львівського університету /

В. Темницький // Січ 1868 – 1908: Альманах в пам'ять 40-х роковин основания товариства “Січ” у Відні // Зібрали і видали Зенон Кузеля і Микола Чайківський. – Львів: Друкарня т-ва ім. Шевченка, 1908. – 538 с. 12. Галуцинський М. Науковий рух у тов. “Академічна громада” у Львові / М. Галуцинський // Молода Україна. – 1900. – № 1. – С.24–25. 13. Галуцинський М. Українська молодіж в р. 1899 / М. Галуцинський // Молода Україна. – 1900. – Лютий. – № 2. – С.74–81. 14. Гнатюк В. Справа українсько-руського університету у Львові / В. Гнатюк // Літературно-науковий вісник. – 1902. – Січень. – Т.XVII. – Кн.1. – С. 49–72. 15. Грушевський М. Справа українсько-руського університету у Львові / М. Грушевський. – Львів: З друкарні Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, 1899. – 35 с. 16. Лаценка В. Українська студентська громада у Варшаві в 1901–1903 рр. / В. Лаценка // З минулого: Збірка українського наукового інституту у Варшаві. – Варшава: Укр. наук. інститут, 1937. – 72 с. 17. Кордуби М. Історія “Січі” / М. Кордуби // Січ. Альманах в пам'ять 30-х роковин основання тов. “Січ” у Відні. – Львів: З друкарні НТШ, 1898. – С. 7–23. 18. Ганкевич Л. З минулого нашої партії (Матеріали до історії УСДП) / Л. Ганкевич // Календар “Впереду”: 1920. – Львів, 1920. – С.17–34.